

Täysistunto

Keskiviikko 17.11.2021 klo 14.00—18.19

14. Lakialoite laiksi yliopistolain 46 §:n muuttamisesta

Lakialoite LA 21/2021 vp Heikki Vestman kok ym.

Lähetekeskustelu

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 14. asia. Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetetään sivistysvaliokuntaan.

Lähetekeskusteluun varataan enintään 30 minuuttia. Asian käsittelyssä noudatetaan aikataulutettujen asioiden osalta sovittuja menettelytapoja. — Avaan keskustelun. Esittelypuheenvuoro, edustaja Vestman, olkaa hyvä.

Keskustelu

17.33 **Heikki Vestman kok** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Vapaus voittoon. Lakialoitteessa esitetään yliopistolain 46 §:n muuttamista siten, että ylioppilaskuntaan kuuluminen olisi jatkossa vapaaehtoista. Esitetyn lakimuutoksen myötä ylioppilaskunnan pakkojäsenyys poistuisi eli yliopisto-opiskelijalle ei olisi enää pakollista kuulua ylioppilaskuntaan ja maksaa sen jäsenmaksua yliopiston läsnäoloilmoittautumisen yhteydessä.

Ylioppilaskuntien pakkojäsenyys on muinaisjäännös. Euroopan vanhoissa yliopistoissa opiskelijat jaettiin kansakunnittain. Turun akatemian osakunnille asetettiin pakkojäsenyys, joka myöhemmin omaksuttiin ylioppilaskuntiin.

Opiskelijoiden yhdistymisvapauden kannalta pakkojäsenyys on vähintään kyseenalainen. Yliopisto-opiskelija pakotetaan kuulumaan järjestöön ja maksamaan sen jäsenmaksua, jotta saa opiskella. Vastineeksi opiskelijalle tarjotaan nykyään lähinnä ylioppilaskuntien punavihreitä maailmanparannushankkeita, jotka on toteutettu opiskelijan rahoilla. Perustuslaissa ja kansainvälisissä sopimuksissa turvattuun yhdistymisvapauteen sisältyy oikeus kuulua tai olla kuulumatta yhdistykseen. Pakkojäsenyys eli opiskelijoiden yhdistymisvapauden rajoitus on aikoinaan katsottu hyväksyttäväksi perusoikeusrajoitukseksi sen vuoksi, että ylioppilaskunnat ovat hoitaneet myös julkisia hallintotehtäviä. Nämä tehtävät ovat kuitenkin muuttuneet.

Arvoisa puhemies! Negatiivinen yhdistymisvapaus tarkoittaa, ettei yhdistykseen kuulumisen perusteena voi olla automaattinen, suoraan lain nojalla määräytyvä jäsenyys. Yhdistymisvapauden lähtökohtana on siis vapaaehtoinen, nimenomaiseen tahdonilmaisuun perustuva liittyminen yhdistykseen. Näistä lähtökohdista voidaan poiketa vain, jos poikkeamiselle on olemassa erityiset yhdistymisvapauden kannalta hyväksyttävät perusteet, kuten yhdistyksen lailla säädetyt julkiset hallintotehtävät. Perustuslakivaliokunta arvioi pakkojäsenyyttä aikoinaan yliopistolaista annetussa lausunnossaan seuraavasti: ”Tavallisen lain-säädäntöjärjestyksen edellytykseksi on kuitenkin asetettava, että lakiehdotusta täydennetään ylioppilaskunnan julkiset tehtävät osoittavin maininnoin eli määrittelyin siitä, missä

Pöytäkirjan asiakohta PTK 135/2021 vp

tarkoituksessa ylioppilaskunta voi toimia ja ylläpitää pakkojäsenyyttä siihen kuuluvine jäsenmaksuineen.”

Arvoisa puhemies! Ylioppilaskuntien tehtävät ovat siis muuttuneet. Yliopisto-opiskelijoiden terveydenhuolto toteutetaan nykyisin suoraan Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö YTHS:n ja terveydenhoitomaksun kautta kuten myös ammattikorkeakoulujen opiskelijoiden kohdalla. Sellaista julkista hallintotehtävää, joka olisi hyväksyttävä peruste rajoittaa yliopisto-opiskelijoiden yhdistymisvapautta, on vaikea löytää. Vuonna 2018 perustuslakivaliokunta lausui opiskeluterveydenhuollosta annetun lain yhteydessä, että lakimuutoksilla on vaikutuksia niihin ylioppilaskunnan erityisiin tehtäviin, joita perustuslakivaliokunta on pitänyt riittävänä perusteena ylioppilaskunnan pakkojäsenyydelle. Kyseinen YTHS-laki astui voimaan vuoden 2021 alussa. Uuden lain myötä perustuslakivaliokunnan käytännössä aiemmin nimetty nimenomainen peruste ylioppilaskuntien pakkojäsenyydelle siis poistui. Perustuslakivaliokunta ei ole pitänyt ammattikorkeakoulujen opiskelijakuntien pakkojäsenyyttä perusteltuna. Ammattikorkeakoululain muutoksen yhteydessä valiokunta lausui, että opiskelijakunnalle ehdotetut tehtävät ja niiden hoitaminen tai opiskelijoiden terveydenhuoltomaksun periminen eivät kuitenkaan edellytä, että jäsenyyden opiskelijakunnassa tulisi olla pakollista. YTHS-lain käsittelyn yhteydessä perustuslakivaliokunta edellytti selvitystyön käynnistämistä sen arvioimiseksi, onko ylioppilaskunnan pakkojäsenyydelle enää esitettävissä hyväksyttäviä ja oikeasuhtaisia perusteita. Opetus- ja kulttuuriministeriö teki selvityksen, jossa todetaan: ”Vaikka ammattikorkeakoulua koskevassa lakiehdotuksessa oppilaskunnan tehtävät oli määritelty identtisesti yliopistojen ja ylioppilaskunnan tehtävien kanssa, tämä ei sinällään ollut riittävä peruste pakkojäsenyydelle, vaikka juuri tehtävien luettelemista oli vaadittu aikaisemmin myös yliopistolakiin pakkojäsenyyden perustelemiseksi.” Tästä huolimatta selvitys päättyi kuin ihmeen kaupalla siihen, että pakkojäsenyys ei ole valtiosääntöisesti ongelmallinen. Selvityksessä ei ole tehty riittävää perusoikeuspunnintaa. Myös kansainvälinen oikeus edellyttää yhdistymisvapauden turvaamista. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella Euroopan ihmisoikeussopimus suojaa negatiivista yhdistymisvapautta eli oikeutta olla kuulumatta yhdistykseen. Myös julkisoikeudelliset yhdistykset, kuten ylioppilaskunnat, kuuluvat EIT:n oikeuskäytännön perusteella ihmisoikeussopimuksen 11 artiklassa turvatun yhdistymisvapauden piiriin. Oikeustieteen tutkimuksessa ylioppilaskuntien pakkojäsenyyttä on pidetty suorastaan perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden vastaisena. Esimerkiksi oikeustieteen yliopistonlehtori, tohtori Muukkonen on arvioinut, että ylioppilaskuntien julkisten hallintotehtävien vähentymisen vuoksi olisivat myös pakkojäsenyyden perustuslailliset edellytykset poistuneet. Tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että ammattikorkeakouluissa opiskelijakuntien automaattista ja pakkoon perustuvaa jäsenyysjärjestelyä ei ole sallittu otettavan käyttöön ja että YTHS-lain voimaan astumisen myötä ylioppilaskuntien ja ammattikorkeakoulujen opiskelijakuntien tehtävät ovat käytännössä täysin identtiset.

Arvoisa puhemies! Perusteellinen perusoikeuspunninta vaatii perustuslakivaliokunnan käsittelyä, mihin toivon lakialoitteen johtavan. Korkein hallinto-oikeus on vastikään tehnyt YTHS-lain voimaan astumista edeltäneen tilanteen perusteella vuosikirjapäätöksen, jossa arvioidaan, ettei pakkojäsenyyttä voida pitää perustuslain 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla selvästi ja riidattomasti negatiivisen yhdistymisvapauden vastaisena. Oikeustapauksia on kuitenkin yhä vireillä, ja oikeustila on vähintään epäselvä.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 135/2021 vp

Haluan lopuksi kiittää aloitteen allekirjoittaneita 85:tä kansanedustajaa, joita on useasta puolueesta. Toivon, että laajaa kannatusta saanut aloite saa valiokunnissa ansaitsemansa käsittelyn ja että aloitteessa esitetyt oikeustieteen tutkijoiden huomiot saisivat näin myös perustuslakivaliokunnan arvioinnin osakseen. Joka tapauksessa selkeintä olisi muuttaa lakia siten, että ylioppilaskuntaan kuuluminen olisi jatkossa vapaaehtoista.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia. — Edustaja Heikkinen, Janne, olkaa hyvä.

17.41 Janne Heikkinen kok: Arvoisa puhemies! Yliopistossa opiskelusta puhuttaessa viljellään toistuvasti sananpartta ”akateeminen vapaus”. Omaan kokemukseeni pohjautuen tällä usein perustellaan esimerkiksi joustavaa käsitystä aikatauluista. Tässä mielessä onkin ironista, että akateemisen vapauden rinnalle on luotu tällainen akateeminen pakko. Opiskelija on ylioppilaskunnan vanki ja kaiken lisäksi pakotettu maksamaan siitä.

Käytännössä tilanne on se, että opiskelijat pakotetaan liittymään ylioppilaskuntien jäseniksi, mikä on vastoin perustuslain suomaa negatiivista yhdistymisvapautta. Nykytilanteen ovat luoneet pitkä historiallinen perinne sekä käytännön sanelema pakko. Ylioppilaskuntien pakkojäsenyys oli nimittäin edes jokseenkin perusteltua opiskelijoiden terveydenhuollon järjestämiseksi. Tämä sama peruste ei kuitenkaan ole pätenyt tammikuusta 2021 lähtien, jolloin uusi laki korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollosta, niin sanottu YTHS-laki, astui voimaan.

Oikeustieteellinen tarkastelu on osoittanut, että ylioppilaskuntia pönkittävä vanhakanainen pakkojäsenyys ei ole enää perusteltua. Saman on epäsuorasti todennut myös perustuslakivaliokunta vuoden 2018 lausunnossaan YTHS-laista. Tällöin hallitusta kehoitettiin toimiin: ”Valtioneuvoston piirissä olisi syytä harkita selvitystyön käynnistämistä sen arvioimiseksi, onko ylioppilaskunnan pakkojäsenyydelle enää esitettävissä hyväksyttäviä ja oikeasuhtaisia perusteita perustuslain 13 §:n 2 momentissa turvatun yhdistymisvapauden kannalta, sekä tarvittaessa ryhtyä lainsäädäntötoimiin sääntelyn muuttamiseksi.”

Arvoisa puhemies! Kollegani, edustaja Vestmanin lakialoite tarjoaa ratkaisun tähän ongelmaan, jota enää ylläpitää tämän vasemmistohallituksen vaivaantunut hiljaisuus. Ylioppilaskuntien jäsenyys on lailla määrättävä vapaaehtoiseksi. Opiskelijoille kuuluu vapaus niin opinnoissa kuin yhdistyksien jäsenyyksissä. Suomi ei ole mikään puoluevaltio, jossa jäsenyyden myötä saa perusasiansa hoitumaan. Sitä ei pidä olla myöskään ylioppilaskuntien. Ylioppilaskuntien on omilla ansioillaan ja kyvyillään osoitettava tarpeellisuutensa opiskelijoiden laajalle joukolle, tapahtuipa se sitten esimerkiksi asumispalveluilla tai erilaisilla ravitsemuspalveluilla. Jos ylioppilaskunnat todella tekevät niin tärkeää ja korvaamatonta työtä kuin he itse väittävät, niin heillä ei pitäisi olla mitään syytä pelätä mahdollisuutta päättää itse jäsenyydestä.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia. — Edustaja Kaunisto, olkaa hyvä.

17.44 Ville Kaunisto kok: Arvoisa herra puhemies! On vaikea nähdä, että lisääntyvä perustuslain mukainen vapaus heikentäisi innovatiivisuutta, ahkeruutta, kehitystä, menestystä tai yksilön yleistä edistymistä opinnoissa. Haluankin tässä yhteydessä kiittää edustaja Vestmania hienosta lakialoitteesta ja edustaja Heikkisen aktiivista otetta tässä kokonaisuudessa. He ovat todelliset vapauden majakat. Kuten kollegat tässä selittivätkin ja avasivat

Pöytäkirjan asiakohta PTK 135/2021 vp

tätä tilannetta, niin Muukkosen vuoden 2021 oikeustieteellisen julkaisun keskeisenä johtopäätöksenä näyttää olevan, että ylioppilaskuntien automaatio- ja pakkojäsenyys on muuttunut 1.1.2021 perustuslain vastaiseksi.

Tällä ansiokkaalla lakialoitteella näin kesken korona-aikaa on 85 allekirjoitusta kuudesta eri puolueesta — näin ainakin nopeasti laskin. Se on mielestäni selkeä osoitus siitä, että eduskunnassa on halua edetä tässä asiassa. Siihen ei oikeastaan ole enää lisättävää. — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitoksia. — Edustaja Tanus, olkaa hyvä.

17.45 Sari Tanus kd: Arvoisa herra puhemies! Minä haluaisin kiittää edustaja Vestmania erittäin huolellisesti valmistellusta lakialoitteesta ja täällä erittäin perusteellisesta selvityksestä tämän lakialoitteen perusteista.

Ylioppilaskunnan pakkojäsenyys on todella sellainen asia, joka on syytä poistaa. Siitä on pitkään puhuttu, mutta se on tänne asti ollut voimassa. On aivan ilmiselvää, että nyky-yhteiskunnassa Suomessa yliopistolakia olisi syytä muuttaa siten, että ylioppilaskuntaan kuuluminen todella olisi vapaaehtoista.

Tämä lakialoite keräsi, oliko se nyt, 85 allekirjoitusta, ja olen yksi niistä allekirjoittajista. Olen silloin sitä kannattanut ja edelleenkin lämpimästi kannatan ja toivon, että se saa huolellisen käsittelyn valiokunnassa ja menee läpi. — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Kiitos. — Ja edustaja Vestman, olkaa hyvä.

17.46 Heikki Vestman kok: Arvoisa puhemies! Haluan kiittää tästä keskustelusta, jossa tuotiin aivan oleellisia perusteita esille sille, että ylioppilaskuntien pakkojäsenyys saadaan historiaan, minne se kuuluukin muinaisjäänteinä. Tuossa edustaja Heikkisen puheenvuorossa tuotiin aivan oleellinen argumentti esille, että jos ylioppilaskunnat hoitavat opiskelijoiden kannalta niin tärkeitä tehtäviä kuin välillä kuuluu väitettävän, niin tottahan opiskelijat silloin vapaaehtoisestikin ylioppilaskuntiin tahtovat kuulua.

Todella kuudesta eri puolueesta tuli allekirjoituksia tälle lakialoitteelle, ja 85 edustajaa on suuri määrä. Nyt todella toivonkin, että sivistysvaliokunta ottaa ensinnäkin aloitteen käsittelyyn ja siitä edelleen sitten asia saisi myös perustuslakivaliokunnan huomion ja arvioinnin osakseen.

Keskustelu päättyi.

Asia lähetettiin sivistysvaliokuntaan.